

Dona, Art i Esport

Dr. R. Balius i Juli

Resultaria fàcil parlar de dona i art, perquè gran part de l'art de tots els temps està dedicat a la dona. Ara bé, quan a dona i art li afegim l'esport, ens trobem en un ensurt, perquè hi ha ben poc d'art dedicat a la dona que fa esport.

Per a nosaltres art esportiu és aquell en el qual la inspiració de l'artista la motiva la impressió d'una determinada situació esportiva, i la realització de l'obra és totalment aliena a objectius informatius o publicitaris. Això no significa que en aquestes dues motivacions no puguin trobar-se treballs d'indubtable interès artístic.

Com déiem, hi ha poc art dedicat a la dona esportista i a més aquest es troba polaritzat a algunes poques especialitats esportives, que potser s'han considerat estèticament més adients a la dona. Això és un fet, que vist amb l'òptica actual, penso es contradia amb l'indubtable creixement de l'esport femení, que ha aconseguit que la dona practiqui amb encert i al màxim nivell la gairebé totalitat de les especialitats esportives.

Aquesta migradesa i polarització de l'art dedicat a la dona esportista creiem són degudes a diferents motius:

En primer lloc, a la discriminació que la dona ha patit des de l'antigüitat en la pràctica esportiva en relació a l'home. És ben conegut que a l'antiga Grècia la dona tenia prohibida l'assistència als Jocs, sota amenaça de greus sancions que podien arribar a la pena de mort per precipitació des del Mont Típeo. De totes maneres, Cal·lipateia, l'única dona que va transgredir la prohibició, disfressada d'entrenador gimnàstic, fou perdonada perquè el seu pare, els seus germans i el seu fill havien estat campions olímpics; els més perjudicats foren els entrenadors, que, com a conseqüència d'aquest afer, des d'aleshores estaven obligats a assistir nus

Fig. 1 "La corredora olímpica". Museu Vaticà.

Fig. 2 "Jugadores de golf". Cromolitografia. USA, 1903.

Fig. 3 "Jugadores de tenis". Revista de modes. França, 1912.

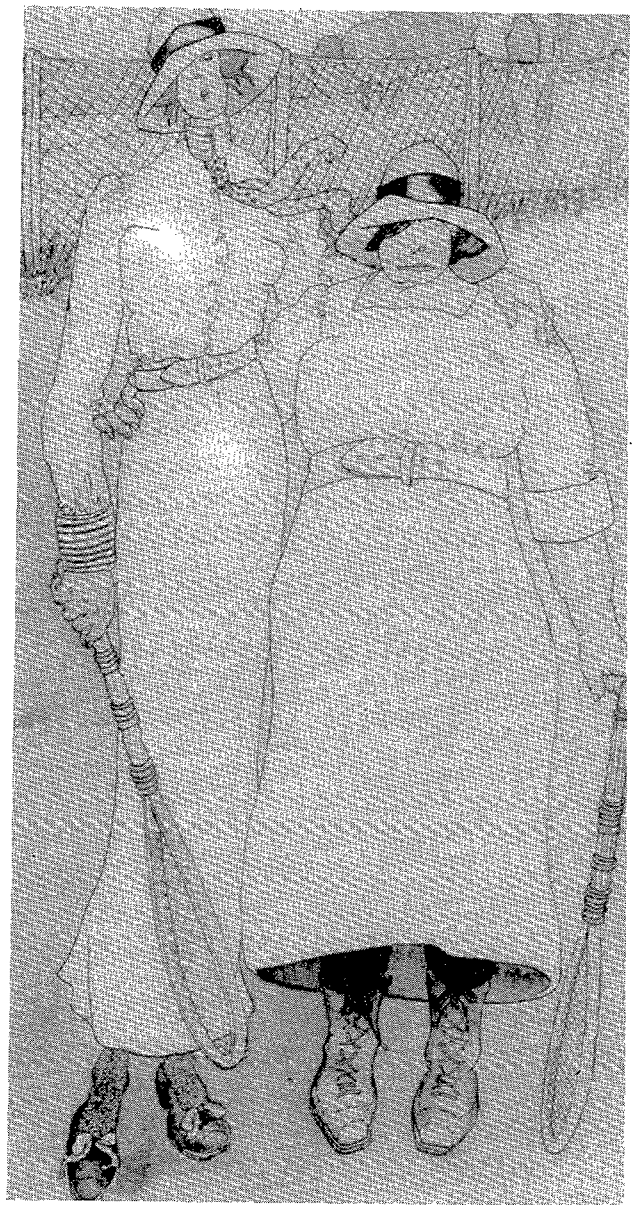

Fig. 4 "Tenistes". Lola Anglada.

a les competicions. Uns jocs en honor d'Hera, deessa de la fecunditat, estaven dedicats a les joves donzelles que participaven en curses atlètiques. Eren Jocs de segon ordre que es celebraven un mes abans o després dels olímpics. Més endavant motius socio-polític-religiosos apartaren a la dona de l'esport. El propi Baró de Coubertin, el reinstaurador dels Jocs Olímpics, era enemic declarat de la participació de la dona; sols l'admetie a la tribuna dels estadis "per guardonar amb el somriure l'esforç dels atletes". Després d'uns tímids intents participatius en tennis, patinatge i tir a l'arc en els Jocs del 1908 i 1912, hem d'arribar a Amsterdam al 1932, i especialment a Los Angeles al 1932 i Berlín al 1936 per a que la dona intervingui en atletisme, natació i gimnàstica. Aquesta evident discriminació havia d'influir necessàriament en la inspiració dels artis-

Fig. 5 "Ciclista". Ramon Casas.

Fig. 6 "Chauffereusse". Ramon Casas.

tes, que sens dubte veurien en l'esport femení quelcom de pecaminós.

En segon lloc, pensem que l'artista, sempre ha considerat l'esport capaç d'inspirar-lo com un fet èpic i l'èpica generalment s'ha estimat patrimoni dels homes. Les amazones o la Diana caçadora, que han estat motiu de forces obres d'art, no són figures esportives sinó representacions insòlites d'una èpica agressiva femenina, capaç de superar a l'home i a les feres. Aquestes idees són possiblement la raó que en general porta l'artista que s'enfronta amb la creació d'art femení esportiu, a inspirar-se en esports individuals d'estètica femenina conservadora, com la gimnàstica esportiva i dins d'aquesta especialment la rítmica. En contrast, l'art dedica ben poques obres al gimnasta, malgrat la dificultat i perillositat dels seus exercicis, potser perquè de forma no conscient s'el considera poc heroic. Un fet semblant succeeix amb l'art dedicat al ballet, on són nombroses les representacions de ballarines i ben poques les de ballarins.

De l'art esportiu de l'antiguitat tenim una única mostra: "la corredora olímpica", del Museu Vaticà, còpia romana amb marbre d'un model grec en bronze del 460 a. de C. És la imatge d'una corredora d'uns divuit anys participant en els Jocs de la deessa Hera; ens confirma la descripció clàssica de Pausanias, cabell recollit darrera ("pentinat

Fig. 7 "Gimnastes". Pablo Picasso.

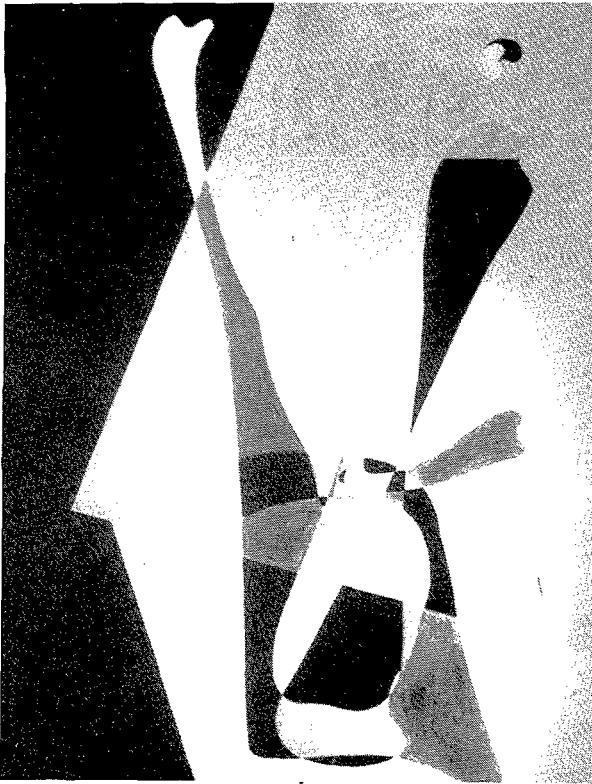

Fig. 8 "Noia fent cultura física". Joan Miró.

olímpic" segons Carl Diem), ulls fixes en l'arribada, boca petita i tancada, expressió tensa, com esperant el senyal de sortida, vestida amb una túnica

fins a sobre els genolls, amb l'espatlla dreta nua fins a sota el pit, subjectada per un cinturó. Han de passar molts d'anys, fins arribar a les darreries del segle XIX i principis del XX perquè poguem trobar imatges de dones esportives. Són obres gràfiques, generalment britàniques i franceses, sense més ambició que la informativa, gràcies a les quals podem conèixer com jugava i especialment com vestia la dona tennista, ciclista, caçadora, amazona, tiradora d'arc, patinadora, esgrimista, jugadora d'hoquei o golfista. Són gravats, molts cops satírics, expressió evident que l'autor no veia prou normal l'activitat d'aquestes dones alliberades. En aquest sentit és especialment punyent un dibuix de Lola Anglada dedicat a dues esperpèntiques tennistes. Una excepció la constitueix el nostre Ramon Casas, que ens ha deixat una bona quantitat d'artístiques imatges de dones ciclistes o de "chauffeuses" en veritable activitat esportiva de lleure, mai no competitiva. Comtemporàniament les representacions artístiques de l'esport femení s'ajusten gairebé exclusivament, potser amb excepció d'algunes realitzades a països de l'Est, a les característiques argumentals esmentades: gimnàstica, gimnàstica i gimnàstica. Picasso, cap el 1897, quan tenia setze anys, sembla iniciar aquesta temàtica amb uns sensacionals apunts, que es troben al seu Museu de Barcelona, de figures femenines fent exercicis gimnàstics; el mateix Miró, que té força obres d'ambient esportiu, a l'hora de tractar de la dona esportista, ho fa, l'any 1932 amb "Noia fent

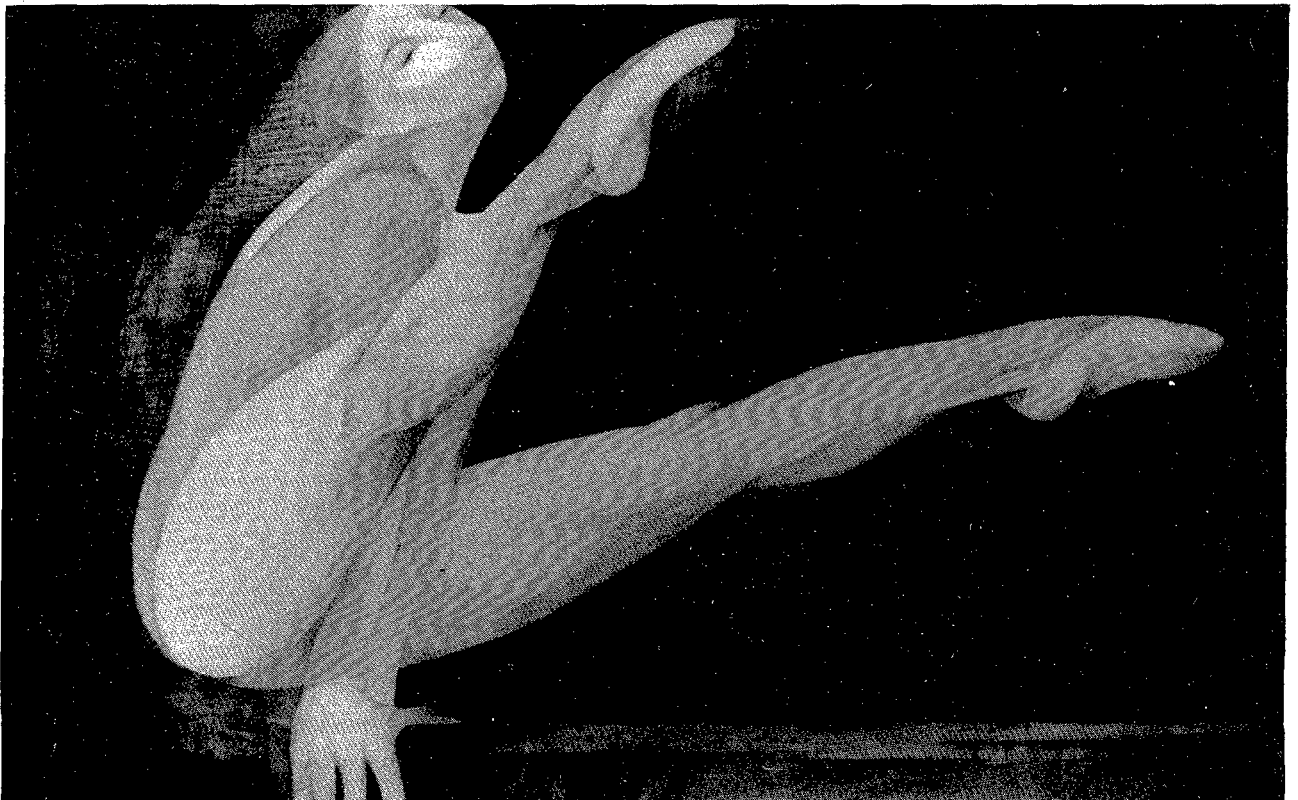

Fig. 9 "Gimnasta". Jordi Aluma.

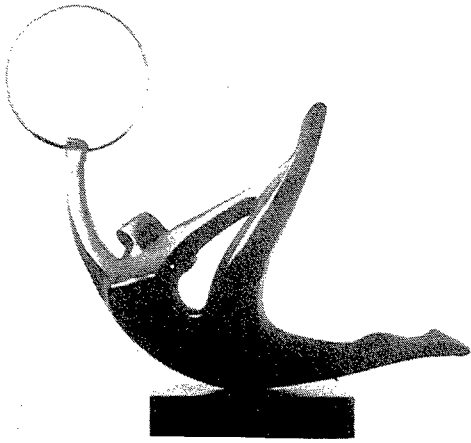

Fig. 10. "Gimnàstica rítmica". Rosa Serra.

cultura física". No surten d'aquesta temàtica artistes que s'han dedicat intensament a les composicions esportives, com l'alemany Gerhard Marcks, en Jordi Alomà ("suites" olímpiques I i II), la Rosa Serra ("suite" olímpica d'escultura) o el suís Hans Erni.

L'art fotogràfic tampoc no escapa d'aquestes temàtiques. És rar trobar en el certamen internacio-

Fig. 12 "Cartell publicitari". 1989.

Fig. 11 "Cartell publicitari". França, 1897.

nal biannual foto-esport, imatges d'esport femeni diferents a les esmentades.

Costa d'entendre no siguin font d'inspiració artística una jugada de bàsquet, d'handbol o voleibol femeni, un salt d'alçada, un llançament de javelina o de disc. (sembla com si el model masculí del discòbol de Miron en tingués l'exclusiva), o un salt de palanca realitzats per una dona. Fa falta que algun pintor o escultor faci front a la tasca de plasmar una "suite" olímpica femenina.

Un aspecte interessant és el fet que des de l'antiguitat clàssica, el tipus atlètic masculí —estatura mitjana o elevada, àmplies espatlles, tòrax poderós, extremitats inferiors potents encara que esbel-

tes, crani elevat i coll larg i gruixut– ha estat considerat com exemple d'estètica masculina. A casa nostra escultors com Clarà, Gargallo, Rebull o el mateix Maillol no han dubtat a l'hora de representar un cos nu d'un home i han escollit com a model un esportista. Fins el present no podem esmentar un criteri semblant en relació amb l'estètica femenina. Malgrat això, arrel dels Jocs Olímpics de Los Angeles i especialment després dels de Seül, ha irromput en el món de l'esport i tot seguit en el de la publicitat esportiva, un tipus femení somàticament atlètic, encara que sense perdre les virtuds estèti-

ques de la feminitat. Generalment la dona actuava en publicitat com a reclam, més o menys eròtic, però no pas com a usuària del producte que presentava. La nostra dona atlètica participa i tot participant incita, potser també amb un xic d'erotisme, a desitjar l'adquisició i possessió de l'anunciat. És el principi d'un canvi en el concepte estètic de la imatge de la dona? Un estudi recent, realitzat entre universitaris nord-americans, publicat al "Journal of Sports Psychology", sembla confirmar aquest canvi.